

СОЦІАЛЬНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ: ЗАГАЛЬНОВИЗНАНІ МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ

Встановлено, що світова і європейська спільнота приділяє значну увагу праву людини на соціальне обслуговування та створенню ефективних механізмів його забезпечення. Зроблено висновок, що міжнародними правовими стандартами у сфері соціального обслуговування є закріплені в міжнародних нормах, добровільно взяті взаємні зобов'язання держав щодо встановлення й функціонування національної системи соціального обслуговування з метою найбільш ефективної реалізації права громадян на соціальне обслуговування.

Ключові слова: Організація Об'єднаних Націй, Міжнародна організація праці, міжнародні документи, міжнародні стандарти, соціальне обслуговування, соціальні послуги.

Реалізація проголошеного Україною курсу на входження у світове співтовариство, інтеграція в європейські структури неможливі без забезпечення ефективного процесу входження норм міжнародного права в національне законодавство, його гармонізації з відповідними стандартами та вимогами. С. Дроздов зазначає, що шлях до реальної інтеграції України в європейське і світове співтовариство лежить через демократію, захист та реалізацію прав і свобод людини та громадянина. Для реалізації прав людини необхідно щонайменше прийняти національне законодавство, що забезпечувало б повагу й захист міжнародно визнаних прав людини [2, с. 11].

Одночасно погодимося з А.А. Тіллі й Г.В. Швековим у такому принциповому твердженні: якщо внутрішнє право виражає волю панівного в цій країні класу, то право міжнародне, будучи, як і внутрішнє, надбавою над економічним базисом і підкоряючись закону залежності від базису – економічної структури сучасного суспільства, відображає тенденції, що панують у загальній світовій економічній системі [2, с. 181]. Глобалізація справляє певний вплив не тільки на сутність трудового права, а й на його зміст, інституціональну та функціональну роль, а також на поставлені перед ним цілі й завдання та на його призначення.

Мета статті – на підставі поглибленого аналізу міжнародних актів з'ясувати сутність соціального обслуговування населення як організаційно-правової форми соціального забезпечення; визначити його функції та місце в системі соціального захисту населення.

Серед загальновизнаних документів у сфері соціального обслуговування виділя-

ється Міжнародний білль про права людини (Міжнародна хартія прав людини), прийнятий ООН. Ця організація зробила вагомий внесок у розвиток права на соціальне обслуговування, ухвалила низку важливих універсальних міжнародно-правових актів і зафіксувала в базових документах обов'язок держав співпрацювати в питанні розвитку відповідної системи.

Міжнародна хартія прав людини складається з п'яти документів, одним із яких є Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. [5], що відіграла і продовжує відігравати важливу роль в утвердженні прав людини. Це перший в історії міжнародних відносин акт, у якому було наведено широке коло прав і свобод людини в різних сферах суспільного життя, яких мають дотримуватись всі без винятку держави. У Декларації подано положення, що виражають основні ідеї права соціального забезпечення, його принципи. Преамбула цього документа проголошує віру в основні права людини, у гідність і цінність людської особи. У ст. 22 зазначено, що кожна людина як член суспільства має право на соціальне забезпечення та на здійснення необхідних для підтримання її гідності й для вільного розвитку її особи прав в економічній, соціальній та культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури й ресурсів кожної держави. Усе-загальність соціального захисту має абсолютний характер і не може бути обмежена національним законодавством.

Право на соціальне забезпечення й соціальний захист людина має за умови настання обставин, яким закон надає правового значення. Декларація наводить основні з них, а саме: безробіття, хвороба, інвалідність, удівство, старість, материнство, дитинство. У ст. 25 Загальної декларації

зазначено, що кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї.

У 1966 р. ООН були прийняті такі важливі документи: Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права та Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права.

У Пактах наведено більш деталізований перелік прав людини та громадянина, а разом вони утворюють своєрідний міжнародний кодекс прав людини і громадянина. На відміну від Декларації, ці акти є юридично обов'язковими договорами для держав, які є їх учасниками. Україна є учасником обох цих договорів. Держави-учасниці взяли на себе зобов'язання вжити необхідних законодавчих заходів для забезпечення прав і свобод, які передбачені в Пактах. Ці важливі міжнародно-правові акти заклали фундамент права на соціальне забезпечення, у тому числі права на соціальне обслуговування. Значну увагу в Пактах приділено правам людини у сфері соціального захисту населення, де не лише підтверджені зазначені права, а й розширені, що зобов'язує держави гарантувати їх належними ресурсами. Відповідно до ст. 9 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права [6], держави визнали право кожної людини на соціальне забезпечення, включно із соціальним страхуванням. У ст. 11 Пакту наголошено, що держави визнають не лише право кожного на достатній життєвий рівень, а й на неухильне поліпшення умов життя як його, так і його сім'ї, зобов'язуючись при цьому вживати заходів щодо забезпечення реалізації цього права. Держави також визнають право кожної людини на свободу від голоду. Стаття 10 фіксує, що особлива охорона має забезпечуватися матерям протягом розумного періоду до і після пологів шляхом надання оплачуваної відпустки чи відпустки з достатньою допомогою на соціальне забезпечення.

Декларація соціального прогресу і розвитку, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1969 р. [1], закріплює, що соціальний прогрес і розвиток мають спрямовуватися на постійне підвищення матеріального та духовного рівня життя всіх членів суспільства шляхом виконання, зокрема, таких головних завдань: подолання голоду й недоїдання та гарантія права на належне харчування; ліквідація злиднів і забезпечення неухильного підвищення рівня життя, а також справедливого й рівномірного розподілу прибутків; досягнення найвищого рівня охорони здоров'я та забезпечення

охорони здоров'я всього населення, по можливості безоплатного забезпечення всіх, особливо осіб, які мають низький прибуток і великі сім'ї, задовільним житлом та комунальним обслуговуванням; надання всебічного соціального забезпечення й послуг соціального піклування, створення та поліпшення системи соціального забезпечення й страхування для всіх осіб, що через хворобу, непрацездатність або похилий вік тимчасово або постійно не можуть заробляти на життя, з метою забезпечення належного рівня життя для таких осіб, їхніх сімей і утриманців; охорона прав матері й дитини, турбота про виховання та здоров'я дітей, проведення заходів, спрямованих на охорону здоров'я й добробуту жінок, особливо матерів, що працюють під час вагітності та догляду за немовлятами, а також матерів, заробіток яких є єдиним джерелом забезпечення сім'ї; надання жінкам відпусток і допомог у зв'язку з вагітністю і материнством зі збереженням за ними місця роботи і заробітної плати; захист прав і забезпечення добробуту дітей, престарілих і інвалідів, забезпечення захисту дітей, які страждають фізичними і розумовими вадами. На підставі принципів, викладених у цьому міжнародному документі, досягнути цих завдань можна за допомогою таких засобів і методів: надання безоплатного обслуговування у сфері охорони здоров'я всьому населенню і забезпечення того, щоб відповідні профілактичні й лікувальні установи, а також медичне обслуговування були доступні всім; прийняття і втілення в життя законодавчих заходів і адміністративних положень з метою здійснення всебічних програм у сфері соціального забезпечення і соціального піклування, а також у поліпшенні й координації існуючого обслуговування; вжиття заходів і надання обслуговування у сфері соціального забезпечення робітникам-мігрантам і їхнім сім'ям відповідно до прийнятих міжнародно-правових актів; вжиття належних заходів для відновлення працездатності осіб з розумовими або фізичними вадами, особливо дітей і молоді, з метою допомогти їм якомога більшою мірою стати корисними членами суспільства; підготовка національних кадрів і персоналу, необхідних для соціального розвитку; створення в інтересах дітей і батьків, що працюють, відповідних дитячих установ і розробка міжнародних програм у сфері всебічного соціального захисту населення планети.

Ще одним з актів, у яких закріплено право на соціальне обслуговування, є Європейська соціальна хартія, прийнята 18 жовтня 1961 р., а 3 травня 1996 р. переглянута [6]. Хартія – це єдиний документ, який гарантує основні соціальні та економічні права повною мірою. Враховуючи еволюцію у сфері соціальних прав

Право та державне управління

останніми роками, цей документ заповнив прогалини, що були в Хартії 1961 р., і тепер є європейським договором про захист людини, що відповідає реаліям XXI ст. У цьому документі розкрито зміст таких прав людей у сфері соціального забезпечення, як: право на соціальне забезпечення (ст. 12); право на соціальну та медичну допомогу (ст. 13); право сім'ї на соціальний, правовий та економічний захист (ст. 16); право трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей на захист і допомогу (ст. 19); право жінок, що працюють, на охорону материнства (ст. 8); право на охорону здоров'я (ст. 11); право на користування соціальними службами (ст. 14); право інвалідів на самостійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства (ст. 15); право дітей та підлітків на соціальний, правовий та економічний захист (ст. 17); право осіб похилого віку на соціальний захист (ст. 23); право працівників із сімейними обов'язками на рівні можливості та однакового ставлення до них (ст. 27); право на захист від убогості та соціального відчуження (ст. 30). У Хартії подано перелік не лише соціальних, а й економічних прав. Критерієм їх розмежування є сфера праці (економічні права) і життєдіяльність людини поза сферою зайнятості (соціальні права). Узяті на себе зобов'язання держави виконують за допомогою законів або правил, угод між роботодавцями та організаціями працівників, а також за допомогою поєднання цих двох методів та інших відповідних засобів. Хартія передбачає механізм контролю за дотриманням державами взятих на себе зобов'язань.

Уже понад 90 років такий спеціалізований орган ООН, як Міжнародна організація праці, вживає дії у відповідь на кризи в соціальній сфері, просуваючи вічні цінності, послідовні політичні гасла й практичні дії заради утвердження соціальної справедливості, чим зробила вагомий внесок у розвиток відносин у соціальній царині.

Акти цієї міжнародної організації теж вміщують стандарти, які стосуються соціального обслуговування.

Конвенція МОП № 102 "Про мінімальні норми соціального забезпечення" 1952 р. [8] є флагманом серед інших актів цієї міжнародної організації, що стосуються соціального забезпечення. Вона встановлює мінімальні норми для всіх її 9 розділів, які включають такі допомоги: медичну, у зв'язку з хворобою, по безробіттю, по старості, в разі трудового каліцтва або професійного захворювання, сімейні, у зв'язку з вагітністю й пологами, інвалідності, у випадку втрати годувальника. З урахуванням строкатості умов у різних державах Конвенція передбачає встановлення мінімального рівня забезпечення в усіх перелічених випадках, окреслює коло осіб, які потребують

забезпечення, і мінімальні розміри виплат для різних суб'єктів. Вона не прописує, як досягти цілей, передбачених у ній, але пропонує певну гнучкість для країн-членів. Цілі можуть бути досягнуті за допомогою використання схем (універсальних, соціального страхування, соціальної допомоги). Передбачається, однак, що схеми соціального забезпечення мають діяти на тристоронній основі, що гарантуватиме й зміцнюватиме соціальний діалог між урядом держави, організаціями роботодавців і працівниками.

Конвенція МОП № 117 "Про основні цілі і норми соціальної політики" 1962 р. [9] розглядає особу як таку, яка при створенні їй належних умов здатна самостійно забезпечити себе засобами до існування і взяти активну участь у створенні соціальних фондів, за допомогою яких зможе убезпечити себе від соціальних ризиків. Держави зобов'язалися вживати заходів для забезпечення незалежним виробникам і найманим працівникам умов, які створюють їм можливість підвищити свій життєвий рівень особистими зусиллями й забезпечать підтримання прожиткового мінімуму, що встановлюється шляхом офіційних обстежень життєвих умов, які проводяться після консультацій з представниками організацій роботодавців і працівників. При визначенні прожиткового мінімуму враховуються такі основні потреби сімей працівників, як продукти харчування та їх калорійність, житло, одяг, медичне обслуговування та освіта. З метою поліпшення добробуту працівників, складовою якого є соціальне забезпечення й самозабезпечення, державам рекомендується заохочувати добровільні форми заощаджень.

Конвенція МОП № 157 "Про встановлення міжнародної системи збереження прав у галузі соціального забезпечення" 1982 р. [7] передбачає, що, укладаючи між собою дво- чи багатосторонні акти, члени МОП зобов'язані, зокрема, закріпити в них таке: галузі соціального забезпечення, до яких вони застосовуються з урахуванням принципу взаємності; категорії осіб, до яких вони застосовуються; порядок відшкодування виплаченої допомоги та інших втрат, яких зазнала установа одного члена МОП за рахунок іншого члена МОП, крім випадків відмови від відшкодування; правила, мета яких – уникати неправомірного підсумовування внесків чи інших виплат і видів допомоги.

Підготовлений у співробітництві з МОП та підписаний державами-членами Ради Європи 16 квітня 1964 р. Європейський кодекс соціального забезпечення і протокол до нього [4] гарантують мінімальний рівень соціального захисту, у тому числі медичного обслуговування, виплату допомог у разі хвороби і тимчасової непраце-

здатності у зв'язку з виробничими травмами, допомог у зв'язку з народженням дитини, у разі безробіття, інвалідності, в разі смерті годувальника, а також сімейні допомоги і пенсії.

Визначальні етичні норми й принципи соціальної роботи викладено в документі "Етика соціальної роботи: принципи і стандарти", схваленому Міжнародною федерацією соціальних працівників у 1994 р. Він включає Преамбулу, в якій стисло обґрунтовано важливість етичної обізнаності як складової професійної практики соціальних працівників, а також розділи "Міжнародна Декларація етичних принципів соціальної роботи" і "Міжнародні етичні стандарти соціальних працівників".

Висновки. Закріплення права на соціальні послуги на рівні загально визнаних документів з прав людини є важливою гарантією визнання світовим співтовариством цього права і покладає на нашу державу обов'язки щодо його забезпечення. Однак для того, щоб гарантувати реалізацію в Україні цього права, кожній людині і громадянину треба, поряд зі створенням належної нормативно-правової бази, вжити заходів в адміністративній, судовій, політичній, економічній, соціальній, освітній та інших сферах державного й суспільного життя.

Список використаної літератури

1. Декларація соціальної прогресу та розвитку : декларація ООН від 11.12.1969 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
2. Дроздов С. Окремі аспекти інтегрування України в Європейське та світове співтовариство (в світлі проблем прав людини) / С. Дроздов // Право України. – 1998. – № 9. – С. 9–15.

3. Європейська соціальна хартія (переглянута) : Хартія РЄ від 03.05.1996 р. № 163 // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 51.
4. Європейський кодекс соціального забезпечення : кодекс РЄ від 16.04.1964 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
5. Загальна декларація прав людини: прийнята резолюцією 217 А (III) ГА ООН від 10.12.1948 р. // Документи ООН A/RES/217A: Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / упоряд. Ю.К. Качуренко. – 2-ге вид. – К. : Юрінформ, 1992. – С. 18–24.
6. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : пакт ООН від 16.12.1966 р. // Вісник КС України. – 2006. – № 4.
7. Про встановлення міжнародної системи збереження прав у галузі соціального забезпечення : конвенція МОП від 21.06.1982 р. № 157 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
8. Про мінімальні норми соціального забезпечення : конвенція МОП від 28.06.1952 р. № 102 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
9. Про основні цілі та норми соціальної політики : конвенція МОП від 22.06.1962 р. № 117 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
10. Тилле А.А. Сравнительный метод в юридических дисциплинах / А.А. Тилле, Г.В. Швеков. – М. : Высш. шк., 1978. – 199 с.

Стаття надійшла до редакції 10.01.2013.

Шумна Л.П. Социальное обслуживание: общепризнанные международные стандарты

Установлено, что мировое и европейское сообщество значительное внимание уделяет праву человека на социальное обслуживание и созданию эффективных механизмов его обеспечения. Сделан вывод, что международными правовыми стандартами в сфере социального обслуживания являются закрепленные в международных нормах, добровольно взятые взаимные обязательства государств по установлению и функционированию национальной системы социального обслуживания с целью наиболее эффективной реализации права граждан на социальное обслуживание.

Ключевые слова: Организация Объединенных Наций, Международная организация труда, международные документы, международные стандарты, социальное обслуживание, социальные услуги.

Schumna L. Social service: confessedly international standards

It is set that world and European association considerable attention is spared a human right on social service and creation of effective mechanisms of his providing. A conclusion is done, that international legal standards in the field of social service are fastened in international norms, voluntarily taken mutual obligations of the states on establishment and functioning of the national system of social service with the purpose of the most effective realization of right for citizens on social service.

Key words: United Nations, International organization of labour, international documents, international standards, social service, social services.